

Provenienca, transferji in lastništvo umetnin Sodobni izzivi za raziskovalce in lastnike

KNJIGA POVZETKOV

Maribor, 30. november – 1. december 2018

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU

PROGRAM

Petek, 30. november 2018

12.00

Uvodni nagovori

Dr. Aleksander Lorenčič, direktor, Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož

Dr. Ljerka Dulibić, Strossmayerova galerija starih majstora, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Izr. prof. dr. Barbara Murovec, predstojnica, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU

12.15–13.15

Iva Pasini Tržec (Zagreb): *Zakonski propisi kao osnova za razvlaščivanje umjetnina – odabrani primjeri*

Barbara Murovec (Ljubljana): *»Varuhi dediščine«: umetniki in umetnostni zgodovinarji v vojni*

Deja Bečaj, Martina Frangež, Urška Gačnik, Martina Ivanuša, Katarina Kumprej, Teodor Šandor in Karin Šmid (študenti 2. letnika magistrskega študija Oddelka za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Mariboru pod mentorstvom izr. prof. dr. Barbare Murovec pri predmetu *Naročništvo, zbirateljstvo in recepcija umetnosti*): *»Razstava moderne slovenske oblikujoče umetnosti v Ptujju od 9. do 25. marca 1941«: raziskovanje provenience na primeru zaplenjene razstave*

Moderatorica Tina Košak

13.15–14.15 Kosilo

14.15–15.45

Franci Lazarini (Ljubljana/Maribor): *Germanik – od naključne najdbe preko Heinricha Himmlerja do Narodnega muzeja*

Anja Iskra (Ljubljana): *Zamenjave predmetov kulturne dediščine med Narodnim muzejem v Ljubljani in Mestnim muzejem Maribor med drugo svetovno vojno*

Boris Hajdinjak (Maribor): *Kulturno življenje ljubljanskih Judov pred drugo svetovno vojno: izhodišča za preučevanje translokacij umetnin*

Moderatorica Barbara Murovec

15.45–16.00 Odmor

16.00–18.00

Marina Bregovac Pisk (Zagreb): *Istraživanje provenijencije djela pristiglih u Zbirku slika, grafika i skulptura Hrvatskog povijesnog muzeja nakon Drugog svjetskog rata*

Mateja Kos (Ljubljana): *Arhiv Narodnega muzeja Slovenije in gradivo Federalnega zbirnega centra*

Eva Kodrič-Dačić (Ljubljana): *Narodna in univerzitetna knjižnica in prevzem zaplenjenih knjižnic v letih 1944–1947*

Janez Premk (Ljubljana): *Usoda judovske premične dediščine po koncu druge svetovne vojne v Prekmurju*

Moderator Franci Lazarini

18.00–18.15 Odmor

18.15–19.30

Okrogla miza: Zaplembe predmetov kulturne dediščine v primerjalni perspektivi: FZC in KOMZA

doc. dr. Bojan Cvelfar, direktor, Arhiv Republike Slovenije

doc. dr. Franci Lazarini, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU in
Oddelek za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Mariboru

dr. Iva Pasini Tržec, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU

Diskusijo vodi **Barbara Murovec**

20.00 Večerja za aktivne udeležence

Sobota, 1. december 2018

9.30–11.30

Ljerka Dulibić (Zagreb): *Međuratno jugoslavensko tržište umjetninama*

Renata Komić Marn (Ljubljana): *Razprodaje grajskih zbirk na Slovenskem med obema vojnama: viri, metode in pomen za raziskovanje provenience umetnin*

Kiril Penušliski (Skopje): *Macedonia in the Crosshairs: the Looting of Macedonian Cultural Artefacts, 1914–1945*

Tanja Trška (Zagreb): *Zbirka Benko Horvat: provenijencija i transferi djela starih majstora u razdoblju između dva svjetska rata*

Moderatorica Tatjana Štefanič

11.30–11.50 Odmor

11.50–13.20

Bartol Fabijanić (Zagreb): *Transferi slika ljubljanskog slikara Joannesa Eisenharta s oltarih ciklusa Blažene Djevice Marije i sv. Ladislava iz stare Zagrebačke katedrale*

Jasminka Najcer Sabljak (Osijek), **Silvija Lučevnjak** (Našice): *Istraživanje porijekla umjetnina na primeru plemićkih zbirki istočne Hrvatske – metodološki pristup*

Tatjana Štefanič (Ptuj), **Tina Košak** (Ljubljana/Maribor): *Transferji opreme rezidenc grofov Herberstein: tekoče raziskave in novopridobljeni arhivski viri*

Moderatorica Ljerka Dulibić

13.20–14.00

Zaključna diskusija

V času posveta bo v prostorih Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta ZRC SAZU na Ulici Moše Pijada 22 v Mariboru na ogled razstava ***Kam so vse umetnine šle? Transferji in odtujitve predmetov kulturne dediščine v Sloveniji med drugo svetovno vojno***, ki so jo v okviru evropskega HERA projekta *TransCultAA. Transfer of Cultural Objects in the Alpe Adria Region in the 20th Century/Transfer predmetov kulturne dediščine v regiji Alpe-Adria v 20. stoletju* pripravili slovenski člani projektne skupine.

POVZETKI

52

53

61

5

8

6

Marina Bregovac Pisk

**Raziskovanje provenience umetnin, ki so prišle v zbirko slik, grafik in skulptur Hrvaškega zgodovinskega muzeja po drugi svetovni vojni
(Istraživanje provenijencije djela pristiglih u Zbirku slika, grafika i skulptura Hrvatskog povijesnog muzeja nakon Drugog svjetskog rata)**

Hrvaški zgodovinski muzej (Hrvatski povijesni muzej) v Zagrebu je državna institucija, ustanovljena z združitvijo Zgodovinskega muzeja Hrvaške (Povijesni muzej Hrvatske) in Muzeja revolucije narodov Hrvaške (Muzej revolucije naroda Hrvatske). Kot naslednik Narodnega muzeja, utemeljenega leta 1846 v Zagrebu, hrani več kot 300.000 muzejskih predmetov v 16 muzejskih zbirkah. V zbirki slik, grafik in skulptur hrani okoli 9.000 predmetov, ki so nastali med 15. in prvo polovico 20. stoletja. V začetku petdesetih let preteklega stoletja je muzej preko Komisije za zbiranje in ohranjanje kulturnih spomenikov in starin (KOMZA – Komisija za sakupljanje i čuvanje kulturnih spomenika i starina) pridobil okoli 200 del. KOMZA je bila ustanovljena v Zagrebu po koncu druge svetovne vojne z namenom zbiranja in ohranjanja predvsem premične domače kulturne dediščine. Katalogizacija, publiciranje in razstavljanje teh del ter negotovost glede njihovega pravnega statusa predstavljajo velik in stalno prisoten problem pri delu s to dragoceno muzejsko zbirko.

Ljerka Dulibić

**Jugoslovanski umetnostni trg v obdobju med obema vojnama
(Međuratno jugoslavensko tržište umjetninama)**

V prispevku je skozi prizmo ponudb za odkup umetnin (bodisi izvedenih bodisi neizvedenih), ki jih je prejela Strossmayerjeva galerija starih mojstrov (Strossmayerova galerija starih majstora) HAZU, predstavljeno dogajanje na medvojnem umetnostnem trgu na prostoru novonastale skupne države. Posebna pozornost je namenjena ponudbam, ki so jih v tem času v Zagreb prejeli iz Slovenije. Namen tega prispevka je seznaniti širšo strokovno javnost z manj ali skorajda povsem neznanimi arhivskimi viri za raziskovanje opisane tematike.

Bartol Fabijanić

Transferji slik ljubljanskega slikarja Joannesa Eisenharta z oltarjev Blažene Device Marije in sv. Ladislava iz stare zagrebške katedrale

(Transferi slika ljubljanskog slikara Joannesa Eisenharta s oltarih ciklusa Blažene Djevice Marije i sv. Ladislava iz stare Zagrebačke katedrale)

V prispevku je predstavljena provenienca slik, ki so nekoč bile del monumentalnih baročnih oltarjev Blažene Device Marije in sv. Ladislava v stari zagrebški katedrali. Raziskane so poti, po katerih so bile slike z oltarjev s konca 17. stoletja, ki sta stala v stranskih apsidah katedrale, prenesene v muzejske institucije, ki jih hranijo sedaj. Raziskave kažejo, da je bilo na obeh oltarjih 24 slik, od katerih se jih je ohranilo 15. Slike so bile konec 19. stoletja odstranjene iz katedrale, po drugi svetovni vojni pa so bile po različnih poteh prenesene v kar štiri različne zagrebške institucije. Od petih ohranjenih slik iz Marijinega ciklusa jih štiri hrani Strossmayerjeva galerija starih mojstrov (Strossmayerova galerija starih majstora) HAZU, ena pa je v Diecezanskem muzeju (Dijecezanski muzej) zagrebškega Kaptola. V Muzeju mesta Zagreba (Muzej Grada Zagreba) je kar devet slik z oltarja sv. Ladislava, medtem ko deseto sliko z istega oltarja najdemo v stalni zbirki zagrebškega Muzeja za umetnost in obrt (Muzej za umjetnost i obrt).

Boris Hajdinjak

**Kulturno življenje ljubljanskih Judov pred drugo svetovno vojno:
izhodišča za preučevanje translokacij umetnin**

Ljubljanska judovska skupnost pred drugo svetovno vojno ni bila zelo številčna, pa tudi ne zelo opazna. Leta 1937 je bilo v mestu okoli 140 Judov. Samo šestina izmed njih je bila rojena v Ljubljani, vsi ostali so se priselili s sosednjih in predvsem z bolj oddaljenih območij. Največ sledov predvojnih ljubljanskih Judov je ostalo na področju gospodarstva, vendar v primerjavi s takratnimi mariborskimi Judi tudi na tem področju ni bilo izstopajoče osebe. Večina predvojnih ljubljanskih Judov je pripadala srednjemu/meščanskemu sloju, bili so pa tudi takšni, ki so pripadali nižjemu/delavskemu sloju. Prav zaradi prevlade meščanskega sloja ni presenetljivo, da najdemo omembe ljubljanskih Judov, ki so bili člani ljubiteljskih kulturnih ustanov na področju glasbe. Z analizo bivališč ljubljanskih Judov lahko ugotovljamo tako njihove premoženjske razmere, kot tudi njihov odnos do arhitekture. In ne nazadnje, njihova žalostna usoda med drugo svetovno vojno nam s pomočjo prijav vojne škode vsaj v nekaterih primerih omogoča osvetlitev usode umetnin in drugih predmetov kulturne dediščine, ki so nekoč bili v lasti ljubljanskih Judov.

Anja Iskra

Zamenjave predmetov kulturne dediščine med Narodnim muzejem v Ljubljani in Mestnim muzejem Maribor med drugo svetovno vojno

Z nastopom druge svetovne vojne na območju Kraljevine Jugoslavije aprila 1941 je bil slovenski prostor razdeljen med tri okupacijske oblasti, ki so imele različno kulturno politiko. V prispevku je obravnavana načrtovana menjava umetnin med Spodnjo Štajersko, ki so jo okupirali Nemci, in Ljubljano, ki je bila del Ljubljanske pokrajine pod italijansko oblastjo. Predviden transfer umetnin je raziskan z vidika nacionalsocialističnega dojemanja Spodnje Štajerske. Nova oblast je slednjo smatrala za nemški kulturni prostor in s pomočjo kulturne politike skušala poudariti nemški značaj Spodnje Štajerske ter tako legitimizirati njeno zasedbo.

Eva Kodrič-Dačić

Narodna in univerzitetna knjižnica in prevzem zaplenjenih knjižnic v letih 1944–1947

Knjižnice so bile od nekdanj dragocen vojni plen, zaplenjene oziroma zasežene knjižnice pa dobrodošla pridobitev osebnih knjižnic kraljev, veljakov in kasneje velikih javnih knjižnic. Slovenska nacionalna knjižnica, Narodna in univerzitetna knjižnica, dolguje svoj nastanek in začetni zagon v drugi polovici 18. stoletja prav knjižnicam razpuščenih samostanskih redov, ki so jih oblasti namenile javni rabi. Tudi v štiridesetih letih preteklega stoletja, v času druge svetovne vojne in neposredno po njej, je knjižnica znatno povečala svoje fonde: njena knjižnična zbirka se je od 335.000 zvezkov, ki so bili evidentirani ob selitvi v Plečnikovo palačo leta 1941, povečala na 500.000 zvezkov leta 1950. K rasti knjižnične zbirke je prispevalo tudi gradivo zaplenjenih knjižnic iz fondov Zavoda za upravljanje, likvidacijo in dodeljevanje imovine, zaplenjene upornikom v Ljubljanski pokrajini, in Federalnega zbirnega centra. Med zaplenjenimi knjižnicami, ki so bile predane NUK oziroma jih je v obdelavo prevzel knjižni referat Federalnega zbirnega centra, ki je deloval v njenih prostorih, so bile osebne knjižnice znanih slovenskih intelektualcev, industrialcev in trgovcev ter knjižnice plemičev oziroma plemiških rodbin. Čeprav je gradivo posameznih knjižnic v celoti ali deloma popisano, je usoda posameznih del večinoma neznana. Dragocenejša gradiva je praviloma prevzela Narodna in univerzitetna knjižnica, ostalo gradivo je bilo razdeljeno drugim knjižnicam ali razprodano. Informacije o izvoru posameznih del so se izgubile v anonimnih oznakah katalogov knjižnic, in če gradivo nima oznake lastništva, ni več mogoče ugotoviti prvotnega lastnika. Prispevek temelji na arhivskem gradivu in evidencah, ki jih hrani Narodna in univerzitetna knjižnica.

Renata Komić Marn

Razprodaje grajskih zbirk na Slovenskem med obema vojnama: viri, metode in pomen za raziskovanje provenience umetnin

V času med obema vojnama so na Slovenskem izvedli več kot 40 razprodaj grajskih inventarjev, pri čemer je bilo razpršenih tudi nekaj zelo pomembnih zasebnih umetniških zbirk. Za raziskovanje provenience predmetov kulturne dediščine, ki se nahajajo v javnih in zasebnih zbirkah, je pomembno, da se je o teh razprodajah, ki so potekale na dražbeni način, ohranilo obsežno arhivsko gradivo. Vse prodaje so bile pod sodnim nadzorom, zato so o njih nastajali spisi, ki so ohranjeni v arhivih sodišč. Najpomembnejši vir so dražbeni zapisniki, ki vsebujejo podatke o kupcih posameznih kosov, končni ceni in datumu nakupa. Skupaj s cenilnimi katalogi grajskih inventarjev in drugimi sočasnimi viri tvorijo obsežno bazo podatkov o prodanih predmetih in postavljajo izhodišča za raziskovanje njihove poznejše usode. Avtorica v prispevku ugotavlja, da so dokumenti o medvojnih dražbah enako pomemben vir za študij umetnostnih zbirk in bivalne kulture kot plemiški zapuščinski inventarji, ki smo jih pri nas začeli preučevati pred skoraj četrt stoletja. Ob tem je podatke iz cenilnih in dražbenih zapisnikov mogoče povezati tudi z ohranjenimi viri o povojnih zaplembah predmetov kulturne dediščine v 20. stoletju na Slovenskem.

Mateja Kos

Arhiv Narodnega muzeja Slovenije in gradivo Federalnega zbirnega centra

Federalni zbirni center je zaplenjeno gradivo skladiščil na lokacijah v posameznih regijah. Iz centralnih skladišč v ljubljanski Cukrarni so gradivo prevzemale različne ustanove in tudi zasebniki. Del gradiva – po kakšnem ključu, ni znano – je bil že od vsega začetka shranjen v tedanjem osrednjem državnem muzeju. Predmeti in umetnine so v majhnem številu, vendar večkrat, v muzej prihajale od leta 1945. Iz nekaterih virov sledi, da so te predmete zbirali za vseslovenski muzej.

Več sto predmetov, od umetnin do predmetov uporabne umetnosti, je muzej uradno prevzel z odločbo leta 1951. Iz tega fonda, torej dela, ki je bil shranjen v Narodnem muzeju, so nato nekateri drugi muzeji prevzeli gradivo za svoje zbirke. Z izbranimi predmeti in umetninami s provenienco iz Dolenjske naj bi na primer Dolenjski muzej nekoč v prihodnosti opremil obnovljene dolenjske gradove.

Po denacionalizaciji so bili določeni predmeti z odločbo Ministrstva za kulturo vrnjeni lastniku v last in posest, nekaj je bilo zahtev, ki niso bile ustrezne, saj so bili predmeti že pred nacionalizacijo v lasti muzeja, nekaj sodnih procesov pa je še odprtih.

Franci Lazarini

Germanik – od naključne najdbe, preko Heinricha Himmlerja, do Narodnega muzeja

Prispevek obravnava usodo enega najpomembnejših antičnih bronastih kipov, najdenih na območju Slovenije, t. i. Germanika (1. stoletje po Kr., Narodni muzej Slovenije). Predstavljena je pot te izjemno kvalitetne buste od naključne najdbe, nakupa za nizko ceno, zaplembe v času nacionalsocializma, darila Heinrichu Himmlerju, poseben poudarek pa bo na dogodkih po drugi svetovni vojni, zlasti vračilu kipa v tedanjo Jugoslavijo ter boju med predvojnim lastnikom, dr. Herbertom Kartinom, in Narodnim muzejem za njegovo pridobitev.

Barbara Murovec

»Varuhi dediščine«: umetniki in umetnostni zgodovinarji v vojni

Raziskovanje »uporabe preteklosti« (kar je tematski okvir evropskemu HERA projektu *Transfer predmetov kulturne dediščine v regiji Alpe-Adria v 20. stoletju*) skoraj neizbežno vodi k preučevanju vloge posameznika v vsakokratnih družbenih, še posebej v vojnih, totalitarnih in drugih konfliktnih razmerah. Kako so znotraj, na robu ali zunaj zakonskih okvirov delovali strokovnjaki? Kako so sooblikovali zakone? Kako sta svetovni nazor in nacionalna pripadnost določali/vplivali na delovanje umetnikov in umetnostnih zgodovinarjev? Kaj je pravzaprav pomenilo varovati dediščino med drugo svetovno vojno? Čigavo, za koga, kje in kako? Ta in podobna vprašanja postavljajo okvir preučevanju translokacij umetnin v vojnem času in vloge strokovnjakov pri njihovih zaplembah in varovanju. Na podlagi raziskav doslej neznanih arhivskih dokumentov lahko razumemo in interpretiramo razmere, v katerih so delovali slovenski, avstrijski, nemški in italijanski strokovnjaki na okupiranem slovenskem ozemlju. Prispevek podaja tudi zgodovinski kontekst študentskim predstavitvam iskanja hranišč umetnin, ki jih je na Ptujju zaplenila nemška okupacijska oblast leta 1941.

Jasminka Najcer Sabljak, Silvija Lučevnjak

Raziskovanje provenience umetnin na primeru plemiških zbirk vzhodne Hrvaške – metodološki pristop

(Istraživanje porijekla umjetnina na primjeru plemićkih zbirki istočne Hrvatske – metodološki pristup)

Preučevanje provenience umetnin na ozemlju vzhodne Hrvaške poteka že približno dve desetletji na primerih likovnih zbirk plemiških rodbin Pejačević, Odescalchi, Eltz, Hillebrand von Prandau, Normann-Ehrenfels, Mihalović ... Pri raziskovanju in rekonstruiranju zbirk se uporabljajo različne metode in raziskovalni pristopi. V okviru dosedanjih raziskovanj je bilo mogoče nekatere zbirke rekonstruirati v celoti, za druge raziskave še zmeraj potekajo. Med večletnimi pripravami na razstavo Umetnostna dediščina rodbine Pejačević (*Likovna baština obitelji Pejačević*, Osijek 2013) je bila raziskana in predstavljena provenienca umetnin v nekaterih javnih in zasebnih zbirkah na Hrvaškem in v tujini, zbirke v dvorcih v Našicah, Podgoraču in Retfali pa so bile rekonstruirane. V knjigi *Likovna baština kneževa Odescalchi. od Lombardije i Rima do Iloka* (Osijek 2015) je bila uspešno rekonstruirana umetnostna dediščina ugledne italijanske rodbine v dvorcu v Iloku, ki je utrpela škodo že leta 1945, med drugo svetovno vojno, in tudi pozneje v hrvaški osamosvojitveni vojni. Pred kratkim je bila raziskana zgodovina zbirke lastnikov dvorca Valpovo, rodbin Hillebrand von Prandau in Normann-Ehrenfels, v pripravi pa je razstava o umetnostni dediščini vukovarskih zemljiških gospodov, grofovske rodbine Eltz. Avtorici prispevka sta z uporabo različnih metodoloških pristopov identificirali številne umetnine, ki so bile do druge svetovne vojne del bogatih plemiških zbirk na vzhodnem Hrvaškem in katerih usoda je povezana z vrsto odprtih vprašanj o nacionalizaciji, denacionalizaciji in restituciji v širšem prostoru nekdanje jugoslovanske države.

Iva Pasini Tržec

Zakonski predpisi kot osnova za razlastitev umetnin – izbrani primeri
(Zakonski propisi kao osnova za razvlašćivanje umjetnina – odabrani primjeri)

V prispevku je predstavljena vrsta zakonskih predpisov za varovanje kulturnih dobrin, ki so bili sprejeti za časa Neodvisne države Hrvaške (Nezavisna Država Hrvatska) in pozneje v Narodni republiki Hrvaški (Narodna Republika Hrvatska) kot delu jugoslovanske državne skupnosti. Predpisi so temelj za razumevanje raznih mehanizmov razlašćevanja zasebne lastnine in posledične muzealizacije umetniških predmetov. Na izbranih primerih je preučeno razmerje med učinkom in učinkovitostjo predpisov, ki so neposredno posegali v lastniške odnose, obenem pa vplivali na usodo umetniških predmetov znotraj dveh totalitarističnih sistemov.

Kiril Penušliski

**Med dvema ognjema. Plenjenje makedonske kulturne dediščine, 1914–1945
(Macedonia in the Crosshairs. The Looting of Macedonian Cultural Artefacts, 1914–1945)**

Prva polovica 20. stoletja je bila za Makedonijo težko obdobje. Pred balkanskima vojnama leta 1911 in 1912, ki sta privedli do njene delitve, je bila del Osmanskega cesarstva. Vardarsko Makedonijo je med balkanskimi vojnama zasedla Srbija, po prvi svetovni vojni pa je bila priključena ozemlju novoustanovljene Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, pozneje Kraljevine Jugoslavije. Preostali del sta si razdelili Bolgarija in Grčija. Srbija je med letoma 1919 in 1941 Makedonijo vodila kot kolonijo, prisvojila si je makedonsko kulturo in umetnost ter ju označevala kot srbsko oz. uradno kot »južno-srbsko«, makedonske umetnike pa kot »naše umetnike z juga«. Med prvo in med drugo svetovno vojno je Makedonijo zasedla Kraljevina Bolgarija, sprva med letoma 1915 in 1918 ter nato med 1941 in 1944. V tem obdobju so okupatorji plenili in iz Makedonije izvažali arheološke najdbe, iluminirane rokopise, ikone, slike ter skulpture, kot tudi etnografske in druge predmete kulturne dediščine.

Prispevek podaja pregled situacije. Posebej izpostavlja primer nekropole Trebenište v bližini Ohrida, ki so jo med prvo svetovno vojno po naključju odkrili bolgarski vojaki, v tridesetih letih 20. stoletja pa je bila predmet preučevanja srbskih arheologov. V trinajstih kraljevih grobovih so bile odkrite številne pomembne arheološke najdbe. Kar 187 predmetov iz Trebeništa je danes v Narodnem muzeju v Beogradu, 258 kosov je v zbirkah arheoloških muzejev v Sofiji in Bolgariji. V dvajsetih letih 20. stoletja je bila ustanovljena bilateralna srbsko-bolgarska komisija, katere cilj je bil izslediti predmete, zasežene na ozemlju Makedonije.

Janez Premk

Usoda judovske premične dediščine po koncu druge svetovne vojne v Prekmurju

Tema prispevka, usoda judovske premične dediščine v Prekmurju po koncu druge svetovne vojne, je široka in kompleksna predvsem spričo dejstva, da je v Prekmurju v obdobju med obema svetovnima vojnama živelo največ registriranih članov judovske skupnosti v Sloveniji. Hkrati pa so bili prav prekmurski Judje največje žrtve holokavsta na Slovenskem in je zato težko slediti usodi njihovih umetnin in drugega premoženja. To velja zlasti za večino primerov, ko lastniki niso preživeli vojne in je bilo njihovo premoženje že med vojno ali pa po vojni zaseženo ter izropano. Zaradi tega se avtor v prispevku osredotoča predvsem na usodo premične dediščine v lasti judovske občine in delno na povojne nacionalizacije, pri čemer bo izhodiščna točka notranja oprema sinagog v Murski Soboti in Lendavi ter morebitni ostanki že pred drugo svetovno vojno ukinjene sinagoge v Beltincih.

Tatjana Štefanič, Tina Košak

Transferji opreme rezidenc grofov Herberstein. Tekoče raziskave in novopridobljeni arhivski viri

Ptujski grad je eden redkih slovenskih gradov, v katerih se je oprema zadnjih plemiških lastnikov ohranila razmeroma dobro. Takoj po nakupu gospostva Gornji Ptuj (Ober Pettau) leta 1873 so začeli grofje Herbersteini za skorajda povsem izpraznjeni grad intenzivno kupovati notranjo opremo – predvsem historično (med katero najdemo tudi nekatere kose, ki so bili v preteklosti že v ptujskem gradu), v manjšem obsegu pa tudi za tisti čas povsem sodobno. Do sredine dvajsetih let 20. stoletja so ptujski grad dopolnili še z opremo iz gradu Vurberk, ki so ga kupili leta 1907, in gradu Hrastovec, ki so ga pridobili leta 1915. Od leta 1923 dalje so Herbersteini zaradi neugodnih okoliščin, v katerih so se znašli po razpadu Habsburške monarhije in po agrarni reformi v novoustanovljeni Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, prodali ter izvozili več umetnin in kvalitetnih kosov pohištva. Zahvaljujoč ohranjenim inventarjem gospostva Gornji Ptuj v letih 1873–1895 ter iz leta 1901 in na podlagi inventarja grajske opreme iz leta 1909 (vse hrani Zgodovinski arhiv na Ptujju), v katerega so beležili tudi poznejše spremembe, lahko spremljamo transferje opreme iz drugih rezidenc grofov Herberstein na Ptuj, obenem pa tudi vsakokratne preureditve grajskih interjerjev in z njimi povezane prenose. Pred kratkim pridobljeni inventarji in cenilni zapisnik iz zasebnega arhiva grofov Herberstein v Gradcu pa razkrivajo tudi, kakšna je bila zapuščina grofov Herberstein leta 1944, torej le leto pred tem, ko so jo po koncu vojne lastnikom zasegli in zapečatili.

Tanja Trška

Zbirka Benko Horvat: provenienca in transfer del starih mojstrov v obdobju med obema vojnama (Provenijencija, transferi i vlasništvo umjetnina. Suvremeni izazovi za istraživače i vlasnike)

Zbirka Benka Horvata zavzema posebno mesto v zgodovini zbirateljstva na Hrvaškem, saj gre za eno od umetnostnih zbirk, ki so nastale v času med obema vojnama in so se v celoti ohranile. Benko Horvat (Vinkovci, 14. november 1873–Zagreb, 28. februar 1955) je bil po poklicu pravnik in finančni uslužbenec, po življenjskem poslanstvu pa numizmatik, arheolog, umetnostni zgodovinar ter strasten zbiratelj. Ustvaril je impresivno numizmatično in arheološko zbirko ter zbirko slik in risb starih mojstrov in slikarjev 19. stoletja, ki ju je še za časa življenja daroval muzejskim ustanovam. Zbirko grških in rimskih novcev je daroval Arheološkemu muzeju v Zagrebu (1928), del numizmatične zbirke je v oporoki volil Mestnemu muzeju v Vinkovcih, zbirka umetnin, ki jo je leta 1946 daroval mestu Zagrebu, pa je bila od leta 1947 javno dostopna pod imenom Galerija slik mesta Zagreba »Benko Horvat« (Galerija slika grada Zagreba »Benko Horvat«). Od njegove smrti leta 1955 je bila zbirka pod upravo takratne Galerije mesta Zagreba (Galerija Grada Zagreba), sedaj jo upravlja in hrani Muzej sodobne umetnosti (Muzej suvremene umjetnosti).

Zbirateljske interese Benka Horvata je v največji meri določilo njegovo večletno bivanje v Italiji, v Trstu, kjer je med letoma 1907 in 1921 služboval kot bančni uradnik. Iz ohranjene dokumentacije o zbirki, ki vsebuje tudi rokopisne beležke samega zbiratelja, je razvidno, da je prav v tem obdobju nakupil večino del starih mojstrov, največkrat od zasebnikov in cerkvenih ustanov v Padovi, Trevisu, Benetkah, Veroni, Parmi, Pavii, Chioggii, Loretu ter drugih mestih po Italiji. Poznavanje italijanskega umetnostnega trga je Horvatu omogočilo, da je v času, ko je opravljal dolžnosti tajnika Društva prijateljev Strossmayerjeve galerije tudi posredoval pri nabavi umetnin za Strossmayerjevo galerijo starih mojstrov HAZU. Hkrati je – čeprav manj intenzivno – nadaljeval s pridobivanjem del za lastno zbirko. Zbirka Benka Horvata je bila sicer občasno razstavljena, vendar je iz umetnostnozgodovinskega vidika slabo obdelana, medtem ko v segmentu, ki zaobjema dela starih mojstrov, predstavlja raziskovalni potencial prav o vprašanih provenienca in transferja umetnin iz Italije, še posebej z ozirom na ohranjene podatke o okoliščinah, v katerih so bili izvršeni posamezni nakupi.

REFERENTI:

Deja Bečaj, Martina Frangež, Urška Gačnik, Martina Ivanuša, Katarina Kumprej, Teodor Šandor in Karin Šmid, študenti 2. letnika magistrskega študija Oddelka za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Mariboru

Dr. Marina Bregovac Pisk, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb (m.pisk@hismus.hr)

Doc. dr. Bojan Cvelfar, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana (bojan.cvelfar@gov.si)

Dr. Ljerka Dulibič, Strossmayerova Galerija starih majstora HAZU, Zagreb (ldulibic@hazu.hr)

Bartol Fabijanić, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, Zagreb (fabijanicbartol@gmail.com)

Boris Hajdinjak, Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor (boris.hajdinjak@guest.arnes.si)

Anja Iskra, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Ljubljana/Maribor (aiskra@zrc-sazu.si)

Dr. Eva Kodrič Dačić, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana (Eva.Kodric-Dacic@nuk.uni-lj.si)

Dr. Renata Komić Marn, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Ljubljana (renata@zrc-sazu.si)

Doc. dr. Mateja Kos, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana (mateja.kos@nms.si)

Doc. dr. Tina Košak, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Ljubljana, in Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru (tkosak@zrc-sazu.si)

Doc. dr. Franci Lazarini, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Ljubljana, in Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru (lazarini@zrc-sazu.si)

Silvija Lučevnjak, Zavičajni muzej Našice, Našice (silvija@zmn.hr)

Izr. prof. dr. Barbara Murovec, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Ljubljana (bamurovec@zrc-sazu.si)

Doc. dr. Jasminka Najcer Sabljak, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku, Osijek (jasminka.najcer@gmail.com)

Dr. Iva Pasini Tržec, Strossmayerova Galerija starih majstora HAZU, Zagreb (ipasini@hazu.hr)

Prof. dr. Kiril Penušliski, Evropska akademija za film, gledališče in ples, Univerza za avdiovizualne umetnosti, Skopje (kpenusliski@yahoo.com)

Dr. Janez Premk, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Ljubljana (janez.premk@zrc-sazu.si)

Tatjana Štefanič, Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož, Ptuj (tatjana.stefanic@pmpo.si)

Asist. dr. Tanja Trška, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest umjetnosti, Zagreb (ttrska@ffzg.hr)

POKRAJINSKI MUZEJ PTUJ ORMOŽ

Strossmayerova galerija
starih majstora - HAZU

Posvet sta omogočili:

This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No 649307

Provenienca, transferji in lastništvo umetnin. Sodobni izzivi za raziskovalce in lastnike
8. posvet slovenskih umetnostnih zgodovinarjev

Maribor, Ulica Moše Pijada 22,
30. november – 1. december 2018

Organizacijski odbor:

Izr. prof. dr. Barbara Murovec in
doc. dr. Tina Košak,

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU

Dr. Ljerka Dulibič, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, Zagreb

Tatjana Štefanič, Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož

Knjiga povzetkov

Uredili: Tina Košak, Barbara Murovec

Izdal: Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU

Zanj: Barbara Murovec

Oblikovanje in prelom: Andrej Furlan

Prevod povzetkov: Renata Komić Marn (hrvaški jezik), Tina Košak in Nika Vaupotič (angleški jezik)

Jezikovni pregled: Tina Bratuša

Posvet je del raziskovalnega programa Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta ZRC SAZU *Slovenska umetnostna identiteta v evropskem okviru* (P6-0061), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna, in mednarodnega raziskovalnega projekta *TransCultAA. Transfer of Cultural Objects in the Alpe Adria Region in the 20th Century*, ki ga finančno podpira HERA Joint Research Programme *the Uses of the Past*.